

მთავრობის თავმჯდომარის უფლებამოსილების განსაზღვრა საქართველოს 1921 წლის კონსტიტუციაში *

მალხაზ მაცაბერიძე **

აბსტრაქტი

სტატიაში განხილულია მთავრობის თავმჯდომარის უფლებამოსილების განსაზღვრისათვის მიმდინარე მუშაობა და დებატები 1920-1921 წლებში, საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის კონსტიტუციის შემუშავების დროს. საარქივო მასალებზე დაყრდნობით წარმოჩენილია დამფუძნებელი კრების საკონსტიტუციო კომისიის და პოლიტიკური პარტიების განსხვავებული მიდგომები ამ საკითხისადმი. საბოლოოდ გაიმარჯვა ნოე ჟორდანიას პოზიციამ, რომელმაც მხარი დაუჭირა მთავრობის თავმჯდომარისთვის პრეზიდენტის ზოგიერთი უფლებამოსილების მინიჭებას. ეს თვალსაზრისი აისახა საქართველოს 1921 წლის კონსტიტუციაშიც.

შესავალი

მთავრობის თავმჯდომარისთვის „რესპუბლიკის უმაღლესი წარმომადგენლის“ ფუნქციის მინიჭებას დიდი დისკუსია მოჰყვა დამფუძნებელი კრების 14 მარტის სხდომაზე და პარტიულ პრესაში.¹ ამის მიზეზი იყო ის გარემოება, რომ სოციალისტური პარტიების წარმომადგენლები მთავრობის თავმჯდომარისთვის დამატებითი უფლებამოსილების მინიჭებაში ხედავდნენ პრეზიდენტის

* კვლევა განხორციელდა შოთა რუსთაველის საქართველოს ეროვნული სამეცნიერო ფონდის საგრანტო პროექტის „საქართველოს დამფუძნებელი კრება: ქართული პარლამენტარიზმის გამოცდილება“ ფარგლებში. გრანტის კოდი: FR – 18 – 20157

** ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი

¹ იხ. მ. მაცაბერიძე. დისკუსია „რესპუბლიკის უმაღლესი წარმომადგენლის შესახებ“ – „ქართული პარლამენტარიზმი“, 2020, N 1(3), გვ.13-27

ინსტიტუტის შემოღების საფრთხეს. პრეზიდენტის ინსტიტუტი კი არადემოკრატიულად მიაჩნდათ. ამიტომ მთავრობის თავმჯდომარის უფლებამოსილების განხილვას დიდი ყურადღება დაეთმო დამფუძნებელი კრების საკონსტიტუციო კომისიაში, სოციალ-დემოკრატიული პარტიის ცენტრალურ კომიტეტში და ამ პარტიის მეორე ყრილობაზე. მთავრობის თავმჯდომარის უფლებამოსილების საკითხს დისკუსია მოჰყვა დამფუძნებელ კრებაში კონსტიტუციის პროექტის განხილვის დროს. ამ საკითხზე თავისი მოსაზრება გამოთქვა საქართველოში ჩამოსულნა კ. კაუცკიმ. საბოლოო ჯამში გაიმარჯვა ნოე ჟორდანიას პოზიციამ, რომელსაც შესაძლებლად მიაჩნდა მთავრობის თავმჯდომარისთვის პრეზიდენტის გარკვეული ფუნქციების შეთავსება. სწორედ ეს თვალსაზრისი აისახა 1921 წლის კონსტიტუციაში

მთავრობის თავმჯდომარის უფლებამოსილება საკონსტიტუციო კომისიის მიერ შემუშავებულ კონსტიტუციის პროექტში

დამფუძნებელი კრების მიერ შექმნილმა საკონსტიტუციო კომისიის უმრავლესობამ უარყო როგორც პრეზიდენტის თანამდებობის შემოღების საჭიროება, ისევე განსაზღვრული ვადით არჩეული პირისათვის პრეზიდენტის გარკვეული ფუნქციების დაკისრების იდეაც. საკონსტიტუციო კომისიის აზრით, მთავრობა კოლეგიას წარმოადგენდა, რომლის თავმჯდომარესაც ეკისრებოდა სახელმწიფოს წარმომადგენლობის ფუნქცია.

საქართველოს 1921 წლის კონსტიტუციის საერთო დემოკრატიული სულისკვეთებიდან გამომდინარეობდა აღმასრულებელი ხელისუფლების სახე და ორგანიზაციაც. აღინიშნებოდა, რომ დემოკრატიის დროს დაძლეული უნდა იყოს "მთავრობას და ხალხს შორის არსებული ძველი, საუკუნეების სიღრმიდან მომავალი

უთანხმოება".² მთავრობა ხალხისთვის არსებობს და უნდა შეასრულოს ხალხის ნება. დემოკრატიის გამარჯვება ნიშნავს, რომ აღმასრულებელი ხელისუფლება ექვემდებარება და ემორჩილება საკანონმდებლოს.

აღსანიშნავია, რომ სწორედ აღმასრულებელი ხელისუფლების მოწყობის საკითხში 1921 წლის კონსტიტუციის ფუძემდებლები ნაკლებად მიჰყვებოდნენ "დასავლეთ ევროპის პრაქტიკასა და თეორიას" და, უპირატესად, საქართველოს იმდროინდელ გამოცდილებას ეყრდნობოდნენ.³

აღმასრულებელი ხელისუფლების კონსტრუქციას საფუძვლად დაედო ორი პრინციპის შეხამება:

– "მთავრობის პასუხისმგებლობის პრინციპისა", რაც პარლამენტარიზმისთვის იყო დამახასიათებელი;

– "მორჩილების პრინციპისა", რომელიც შვეიცარიულ "უშუალო დემოკრატიასთან" მიახლოებული სისტემიდან იყო გადმოღებული.

კონსტიტუციის პროექტის თანახმად, უმაღლესი აღმასრულებელი ხელისუფლება – რესპუბლიკის მთავრობა კოლეგიას წარმოადგენდა, რომელიც პასუხისმგებელია პარლამენტის წინაშე. კონსტიტუციის ამ ნაწილის შემუშავების დროს საკონსტიტუციო კომისია ემყარებოდა საქართველოს იმდროინდელ პრაქტიკას: მთავრობის თავმჯდომარეს ირჩევდა ეროვნული საბჭო, მერე პარლამენტი, შემდეგ კი აირჩია დამფუძნებელმა კრებამ და მას მიანდო კაბინეტის შედგენა. "საკონსტიტუციო კომისიას არ ქონდა საფუძველი უარი ეთქვა ამ პრეცედენტზე, მით უფრო რომ პრაქტიკას ასეთი წესით უარყოფითი მხარეები არ მიუცია. საქართველოს რესპუბლიკის მთავრობა არ არის მოკლებული ავტორიტეტს, არც ინიციატივას, არც სიმტკიცეს და არც ენერგიას", –

² "სახალხო საქმე", 12.XII.1920

³ სცსსა, ფ.1833, აღწ.1, საქ.182, ფურც.14

აღნიშნულია საკონსტიტუციო კომისიის მიერ მომზადებულ კომენტარში.⁴

აღმასრულებელ ხელისუფლებაზე კონტროლის საუკეთესო ფორმად პარლამენტარიზმი იქნა მიჩნეული. "ისტორიამ უფრო განვითარებული ფორმა აღმასრულებელი ხელისუფლების პასუხისმგებლობისა არ იცის", _ აღნიშნავდა ალ.მდივანი.⁵

უნდა ითქვას, რომ საკონსტიტუციო კომისიის წევრთა ნაწილი (პირველ რიგში გ. გვაზავა) წინააღმდეგი იყო უპრეზიდენტო აღმასრულებელი ხელისუფლების დამკვიდრებისა, რადგანაც, მათი აზრით ასეთი ხელისუფლება მოკლებული იქნებოდა სიმტკიცესა და ავტორიტეტს. ისინი მიუთითებდნენ, რომ შვეიცარიის "კოლეგიური სისტემა" იმიტომ იძლეოდა კარგ შედეგს, რომ შვეიცარია ნეიტრალური ქვეყანა იყო. სხვა ქვეყნებისათვის კი სერიოზულ პრობლემად იქცეოდა სამთავრობო კრიზისები.

საკონსტიტუციო კომისიამ ზემოთაღნიშნული არგუმენტი არ მიიჩნია დამაჯერებლად. ისინი მიუთითებდნენ, რომ:

_ ქართული სახელმწიფოს აღმშენებლობის დროს დამკვიდრებული სისტემის ეფექტურობა, "სიმარტივე და მოქნილობა... დღეს ნათელია ყველასათვის";

_ სამთავრობო კრიზისების სიმრავლე არ იქნა მიჩნეული საფრთხედ, რადგან: ა) ახალი მთავრობის შედგენამდე ძველი მთავრობა შეიძლება განაგრძობდეს საქმიანობას; ბ) სამთავრობო კრიზისი ჩვეულებრივ ხანგრძლივი არაა და სულ რამდენიმე დღეში მთავრდება; გ) მთავრობის კრიზისის დროს არ წყდება სახელმწიფო ხელისუფლების განხორციელება. "კრიზისის განიცდის კაბინეტი, მაგრამ სახელმწიფოს სივრცეზე განაგრძობენ მოქმედებას მრავალი

⁴ იქვე, ფურც.14

⁵ "სახალხო საქმე", 12.XII.1920

დაწესებულებანი, რომლებიც მორიგ საკითხებს წყვეტენ და ცხოვრებას მიუძღვებიან".⁶

კომისიის წევრთა უმრავლესობის აზრით, მთავრობის კრიზისი ნიშნავდა ერთი პოლიტიკის შეცვლას მეორეთი ხალხის სურვილის თანახმად და ეს სულაც არ ასუსტებდა მთავრობის პრესტიჟს, "პირიქით, ამლიერებდა მას ხალხის ნებასთან დაახლოების საშუალებით".⁷

საქართველოს 1921 წლის კონსტიტუციის მიხედვით, მთავრობას ყავს თავმჯდომარე, რომელიც ამავე დროს იყო რესპუბლიკის უმაღლესი წარმომადგენელი და მას ირჩევდა პარლამენტი. მთავრობის თავმჯდომარის ინსტიტუტმა და მისმა ფუნქციებმა ასევე დიდი კამათი გამოიწვია პარტიულ წრეებში და დამფუძნებელ კრებაში. სოციალისტთა მნიშვნელოვან ნაწილს მიაჩნდა, რომ მთავრობის თავმჯდომარის უფლებამოსილება დიდად განსხვავებული არ უნდა ყოფილიყო მთავრობის დანარჩენი წევრებისგან, რადგან ეს "დემოკრატიის პრინციპის ღალატი" იქნებოდა.

კონსტიტუციის პროექტში არ იყო აღნიშნული, თუ რა ვადით აირჩეოდა მთავრობის თავმჯდომარე (იხ. მუხლი 76) და ეს არ ყოფილა შემთხვევითი. საკონსტიტუციო კომისიაში იმპლავრა თვალსაზრისმა, რომლის თანახმადაც მთავრობის თავმჯდომარის გარკვეული ვადით არჩევა ეწინააღმდეგებოდა პარლამენტის წინაშე მთავრობის პოლიტიკური პასუხისმგებლობის პრინციპს. ს. ჯაფარიძის აზრით, ამ ორ პრინციპს შორის შეურიგებელი წინააღმდეგობა არსებობდა.

საკონსტიტუციო კომისიის 1919 წლის 18 ივნისის სხდომაზე გავიდა მ.ხოჭოლავას წინადადება, რომლის მიხედვითაც ერთი და იმავე პირის არჩევა მთავრობის თავმჯდომარედ ზედიზედ არ შეიძლებოდა (პროექტის 86-ე მუხლი). აღნიშნული დებულება

⁶ სცსსა, 1833, აღწ.1, საქ.182, ფურც. 14-15.

⁷ იქვე, ფურც.15

საკამათო გახდა. ს. დადიანის სიტყვებით, არავითარი მოსაზრება არ არსებობდა "იმის გასამართლებლად, თითქოს არ შეიძლებოდეს სამი წლის განმავლობაში (სესიის ვადა) არჩეულ იქნეს თავმჯდომარედ და მის ამხანაგად ერთი და იგივე პირი".⁸ რ. არსენიძის აზრით კი საკმარისი იყო აერჩიათ ორჯერ ზედიზედ, თუკი ამას საჭიროდ მიიჩნევდა პარლამენტი.⁹

საბოლოოდ, კონსტიტუციის 67-ე მუხლით განისაზღვრა, რომ მთავრობის თავმჯდომარის არჩევა ხდებოდა ერთი წლის ვადით და დასაშვებად იქნა მიჩნეული ერთი და იგივე პირის არჩევა "ზედიზედ მხოლოდ ორჯერ".

კონსტიტუციის პროექტის 79-ე მუხლი მთავრობის თავმჯდომარეს უფლებას აძლევდა გამოეცა ბრძანება და განკარგულება კანონის შესასრულებლად, დაენიშნა რევიზია, ოღონდ ეკრძალებოდა კანონის შესრულების დაბრკოლება. საკონსტიტუციო კომისიის კომენტარში ნათქვამი იყო: "ამ მუხლის სწორი ანალიზი დაგვანახებს, რომ მთავრობის თავმჯდომარის და მთავრობის დანარჩენ წევრების ხელისუფლება თითქმის არაფრით არ განსხვავდება ერთმანეთისგან".¹⁰ თითქოს, მთავრობის თავმჯდომარისათვის მეტი უფლებების მინიჭება დემოკრატიის წინაშე ჩადენილი დიდი დანაშაული ყოფილიყოს.

საკონსტიტუციო კომისია აღნიშნავდა, რომ მინისტრებიც იგივე უფლებებით სარგებლობენ, ოღონდ თავისი უწყების ფარგლებში, მთავრობის თავმჯდომარის განკარგულებანი კი სავალდებულო იყო სახელმწიფოში მოქმედი ყველა დაწესებულებისათვის. საკონსტიტუციო კომისია ასაბუთებდა, რომ მთავრობის თავმჯდომარის ასეთი უფლებამოსილება უშუალოდ გამომდინარეობდა მისი იურიდიული მდგომარეობიდან: "თუ აღმასრულებელ

⁸ "სახალხო საქმე", 28.X.1920

⁹ სცსსა, 1833, აღწ.1, საქ.181, ფურც.309

¹⁰ სცსსა, 1833, აღწ.1, საქ.182, ფურც.16

ორგანოს ევალუბა პარლამენტის გამოცემული კანონების შესრულება, ამ ორგანოს თავმჯდომარესაც უნდა ქონდეს ზეგავლენა მთელ სახელმწიფო აპარატზე იმდენად, რამდენადაც ეს აუცილებელია კანონიერების დასამყარებლად და ცხოვრებაში საკანონმდებლო ორგანოს ნების გასატარებლად".¹¹

კონსტიტუციის კომენტარში ხაზგასმულია, რომ მთავრობის თავმჯდომარის კომპეტენციაში არ შედის "არც მოხელეების დანიშვნა, არც საერთაშორისო ხელშეკრულების დადება, არც პარლამენტის დათხოვნა და მოწვევა, არც სახელმწიფოს ადმინისტრაციის უმაღლესი გამგეობა".¹² ერთადერთი რეალური უფლება, რასაც კონსტიტუციის პროექტი ანიჭებდა მთავრობის თავმჯდომარეს, იყო სხვა სახელმწიფოებთან მოლაპარაკების გამართვა. თუმცა, გამორიცხული არ იყო მთავრობის თავმჯდომარის მიერ რომელიმე უწყების სათავეში ჩადგომა.

1921 წლის კონსტიტუციის 67-ე მუხლის თანახმად, მთავრობის თავმჯდომარეს ერთი წლის ვადით ირჩევდა პარლამენტი, ამასთან ერთი და იმავე პირის ზედიზედ არჩევა მხოლოდ ორჯერ იყო დასაშვები. ეს შეზღუდვა, ისევე როგორც პრეზიდენტის თანამდებობის უარყოფა, იმდროინდელი სოციალისტების უმრავლესობის აზრით, აუცილებელი იყო მაქსიმალური დემოკრატიულობის უზრუნველსაყოფად.

საკონსტიტუციო კომისიაში განიხილებოდა მთავრობის თავმჯდომარის მოადგილის საკითხი, მაგრამ 1919 წლის 18 ივნისის სხდომაზე გავიდა წულაიას წინადადება, რომლის მიხედვითაც მოადგილის მოვალეობას შეასრულებდა ერთ-ერთი მინისტრი, რომელსაც თვითონ თავმჯდომარე დააკისრებდა ამ ფუნქციას.¹³ ერთ-ერთ მინისტრს უნდა შეესრულებინა თავმჯდომარის

¹¹ სცსსა, 1833, აღწ.1, საქ.182, ფურც.16

¹² სცსსა, 1833, აღწ.1, საქ.182, ფურც.16

¹³ სცსსა, 1833, აღწ.1, საქ.181, ფურც.285

მოვალეობა ამ უკანასკნელის ავადმყოფობის ან სხვაგან ყოფნის შემთხვევაში (პროექტის მე-80 მუხლი). კონსტიტუციის საბოლოო ტექსტით კი შემოღებული იქნა ცალკე თავმჯდომარის მოადგილის ინსტიტუტი, რომელსაც ეკისრებოდა მისი მოვალეობის შესრულება მთავრობაში (71-ე მუხლი).

მოგვიანებით, საკონსტიტუციო კომისიის 1920 წ. 21 აპრილის სხდომაზე, როცა უკან დარჩა ძირითადი დებატები, ხელახლა ცხოველი კამათი გამოიწვია "აღმასრულებელი ხელისუფლების" მე-2 მუხლმა: "მთავრობას ჰყავს თავმჯდომარე, რომელიც იმავე დროს არის რესპუბლიკის უმაღლესი წარმომადგენელი". ფედერალისტმა ი.ბარათაშვილმა მასში უდიდესი საფრთხე დაინახა დემოკრატიისათვის, რადგანაც, მისი აზრით, მთავრობის თავმჯდომარეს მეტად დიდი უფლებები ენიჭებოდა, "კაცი იფიქრებს კიდევ რომ იგი პრეზიდენტია". მისივე სიტყვით, "მთავრობა კოლეგიური დაწესებულებაა და არცერთ წევრს უპირატესობა არ უნდა ქონდეს". ი.ბარათაშვილმა წამოაყენა შესაბამისი შესწორებაც, რომლის მიხედვით მთავრობის თავმჯდომარე "რესპუბლიკის წარმომადგენელი" კი არა, "პირველი თანასწორთა შორის" ყოფილიყო, მაგრამ ამაზე კომისია ვერ დაითანხმა.

კონსტიტუციის პროექტში არაფერი იყო ნათქვამი იმის თაობაზე, თუ როგორ და როდის უნდა მომხდარიყო მთავრობის თავმჯდომარის გარდაცვალების შემთხვევაში ახალი თავმჯდომარის არჩევა. კომისიის აზრით, თუ მთავრობის თავმჯდომარის მოადგილე პარლამენტის მიერ იქნებოდა არჩეული, მას ვადის დამთავრებამდე უნდა შეესრულებინა თავმჯდომარის მოვალეობა, ხოლო თუკი მოადგილე დანიშნული იქნებოდა მთავრობის თავმჯდომარის მიერ, მაშინ უნდა მომხდარიყო ახალი არჩევნები. საკონსტიტუციო კომისია მიუთითებდა, რომ ახალ თავმჯდომარეს შეეძლო, თავის შეხედულებისამებრ, უცვლელად დაეტოვებინა ანდა შეეცვალა მინისტრთა კაბინეტი.

მთავრობის თავმჯდომარის საკითხის განხილვა სოციალ- დემოკრატიულ პარტიაში

საკონსტიტუციო კომისიის პარალელურად, საკონსტიტუციო საკითხებზე დისკუსია მიმდინარეობდა სოციალ-დემოკრატიულ პარტიაშიც, რომლის ხელმძღვანელობამ, მას შემდეგ, რაც საკონსტიტუციო კომისიამ ფაქტობრივად დაამთავრა კონსტიტუციის პროექტზე მუშაობა, საჭიროდ მიიჩნია თავის სხდომებზე სპეციალურად განეხილა საკონსტიტუციო საკითხები.

სოციალ-დემოკრატიული პარტიის ცენტრალური კომიტეტის 1920 წ. 5 ივნისის სხდომაზე მწვავე კამათი გაიშალა აღმასრულებელი ხელისუფლების ორგანიზების საკითხებზე.

პირადი ავტორიტეტის გამო, განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი იყო ნ. ჟორდანიას პოზიცია. მან ზოგადად დააყენა სახელმწიფოს "აღმასრულებელი ძალის ორგანიზაციის" საკითხი. კონსტიტუციის შემუშავების დროს, – მიუთითებდა იგი, – უნდა გავთვალისწინებინათ საშინაო და საგარეო მდგომარეობა და დასძენდა, რომ "ყველაზე უფრო ძლიერი მთავრობა სწორედ ჩვენთვის არის საჭირო". ამასთან, ჟორდანიასთვის დაუშვებელი იყო პარლამენტის თავმჯდომარესთან პრეზიდენტობის შეთავსება. ძლიერი მთავრობის შესაქმნელად მან მოითხოვა პრეზიდენტისა და მთავრობის ფუნქციების შეერთება. თავის წინადადებას ჟორდანია შემდეგნაირად ასაბუთებდა: "თუ პარლამენტი, რაც უნდა ხალხმა უნდობლობა გამოუცხადოს, განსაზღვრული დროს გასვლამდე არ გადადგება, რატომ მთავრობას უნდა ქონდეს ასეთი პასუხისმგებლობა. მთავრობის არჩევანიც განსაზღვრული დროით იყოს და იმ დროს გასვლამდე მთავრობა არ უნდა მიდიოდეს"¹⁴, ან კიდევ მთავრობის თავმჯდომარე იყოს განსაზღვრული ვადით

¹⁴ სცსსა, ფონდი 1825, აღწერა 1, საქ.129, ფურც.42.

არჩეული, ხოლო მის მიერ შერჩეული მთავრობის დანარჩენი წევრების სიას პარლამენტი დაამტკიცებს.

ნ. ჟორდანიას მხარი დაუჭირა ი. წერეთელმა, რომელმაც მოუწოდათ კონსტიტუციაში ისეთი კანონები შეეტანათ, "რაც იდეალურია სოციალისტური ხალხისათვის". საბოლოოდ დაადგინეს, რომ მიეღოთ "შვეიცარიის სისტემა ზოგიერთი კორექტივით". შესწორებათა შესატანად კი აირჩიეს კომისია სამი კაცის შემადგენლობით – ნ. ჟორდანია, ი. წერეთელი და რ. არსენიძე.

ცენტრალური კომიტეტის სხდომებზე განხილვის შემდეგ, აღმასრულებელი ხელისუფლების კონსტრუქციის საკითხი, სხვა საკონსტიტუციო საკითხებთან ერთად, განსახილველად გაიტანეს სოციალ-დემოკრატიული პარტიის II ყრილობაზე 1920 წ. ივნისში. გადამწყვეტი აღმოჩნდა ნ. ჟორდანიას პოზიცია, რომელსაც დელეგატებმა კონსტიტუციასთან დაკავშირებით სპეციალურად სთხოვეს გამოსვლა. ნ. ჟორდანიამ ცენტრალური კომიტეტის სახელით მოითხოვა, რომ მთავრობა ყოფილიყო "მაგარი და ძლიერი", "ვინაიდან მხოლოდ ასეთ მთავრობას შეუძლია აწარმოვოს სოციალისტური გარდაქმნა საზოგადოებაში". ამისათვის, მისი წინადადებით, მთავრობის თავმჯდომარე უნდა აერჩიათ "ერთი, ორი ან, როგორც შვეიცარიაშია, სამი წლის ვადით", ან "თუნდაც ერთი წლით იყოს, მაგრამ ვიცოდეთ, რომ ამ ხნის განმავლობაში ერთნაირი პოლიტიკის სიმაგრე და მთავრობის ერთნაირი ხაზი არსებობს".¹⁵

ნ. ჟორდანიას აღნიშნული სისტემა შემდეგნაირად ესახებოდა: მთავრობის თავმჯდომარე, ვთქვათ, ერთი წლის ვადით არჩეული პირი წინასწარ წარადგენს, თუ როგორ ესმის "პარლამენტის საერთო პოლიტიკა" და "მთავრობის თავმჯდომარე ვალდებულია შეასრულოს ეს კანონი". ამასთან "თუ ამ ერთი წლის განმავლობაში საერთო პოლიტიკასთან გამოჩნდა უთანხმოება, თავისთავად

¹⁵ სცსსა, ფონდი 1825, აღწერა 1, საქ.159, ფურც.111.

ცხადია, რომ ამ ერთი წლით არჩეულ პირს აქვს უფლება მოითხოვოს განთავისუფლება პარლამენტისაგან. ისე კი ერთი წლის განმავლობაში პარლამენტის დავალება მან უნდა შეასრულოს".¹⁶

დაახლოებით ასეთი სისტემა პრაქტიკულად უკვე არსებობდა საქართველოში და ეს იყო, ნ. ჟორდანიას სიტყვით, კომპრომისი დემოკრატიზმსა და პარლამენტარიზმს შორის. მაშასადამე, "თავმჯდომარე არჩეულია ვადით, იგი პასუხისმგებელია საერთო პოლიტიკისა. მინისტრი კი მოწვეულია მთავრობის თავმჯდომარის მიერ და აგებს პასუხს იმ უწყების საქმეებში, რომელიც ჩაბარებული აქვს. თუ პარლამენტმა არ მოიწონა რომელიმე მინისტრის საქმე, ცხადია, რომ ის წავა და მთავრობის თავმჯდომარე სხვას მოიწვევს, ისე რომ კომპრომისი არის დემოკრატიზმს და პარლამენტარიზმს შორის იმ მხრივ, რომ დემოკრატიზმის პრინციპი არის უადრესი, ე.ი. თუ ერთი წლის განმავლობაში საერთო პოლიტიკა ურყევი რჩება, მაშინ მთავრობის თავმჯდომარეც ურყევი არის და შეიძლება გამოიცვალოს მინისტრი, თუ მინისტრები, მაგრამ ეს არ შეცვლის მთავრობას".¹⁷

სოციალ-დემოკრატიული პარტიის მე-2 ყრილობამ მხარი დაუჭირა ნ. ჟორდანიას პოზიციას და დაადგინა, რომ შესაბამისად შესწორებულიყო კონსტიტუციის პროექტის მუხლები აღმასრულებელი ხელისუფლების შესახებ: "მიღებულ იქნას უპრეზიდენტო სისტემა. რესპუბლიკის წარმომადგენლობის ფუნქციები მიენდოს მთავრობის თავმჯდომარეს".¹⁸

კონსტიტუციის პროექტის შესაბამისი მუხლების (75, 79 და 80) გადამუშავება დაევალა პარტიის ცენტრალური კომიტეტის და დამფუძნებელი კრების სოციალ-დემოკრატიული ფრაქციის ბიუროს.

¹⁶ სცსსა, ფონდი 1825, აღწერა 1, საქ.159, ფურც.112.

¹⁷ იქვე, ფურც.114.

¹⁸ სცსსა, ფონდი 1825, აღწერა 1, საქ.156 ფურც.5.

მთავრობის თავმჯდომარის უფლებამოსილების საკითხი დამფუძნებელ კრებაში კონსტიტუციის პროექტის განხილვის დროს

დისკუსიამ მთავრობის თავმჯდომარის უფლებამოსილებასთან დაკავშირებით განსაკუთრებით მწვავე ხასიათი 1920 წლის შემოდგომიდან მიიღო, როდესაც დამფუძნებელი კრება შეუდგა კონსტიტუციის პროექტის განხილვას. ფრაქციები აფიქსირებდნენ უკვე ნაცნობ პოზიციებს, თუმცა ყველასთვის ცხადი იყო, რომ საკითხი გადაწყდებოდა იმ სახით, რასაც მხარი დაუჭირა სოციალ-დემოკრატიული პარტიის II ყრილობამ, ანუ გავიდოდა ნ. ჟორდანიას მიერ შემოთავაზებული მოდელი.

ს. დადიანს არ მოს-წონდა აგრეთვე საქართველოს კონსტიტუციის პროექტში წარმოდ-გენილი მთავრობის თავმჯდომარის უფლებამოსილებაც. ს. დადიანის მტკიცებით, "ფაქტიურად მას ყველა პრეზიდენტზედაც მეტი უფლება აქვს".¹⁹ მისი აზრით, მთავრობის თავმჯდომარეს უნდა ჩამოსცილებოდა "ყოველგვარი ავტორიტარისტული ელფერი".

ანალოგიური იყო ი. ბარათაშვილის არგუმენტებიც. "დემოკრატიულ სახელმწიფოს ვქმნით, მაშასადამე პრეზიდენტობას ვერ მივიღებთ"²⁰, _ აღნიშნავდა იგი. ი. ბარათაშვილის აზრით, ერთი კაცის ხელისუფლება მიუღებელი იყო სოციალისტური იდეოლოგიის თვალსაზრისით, რომლის მიხედვითაც "ინდივიდუალისტური წესწყობილება იცვლება კოლექტივისტურით". აქედან გამომდინარე, აუცილებელი იყო კოლექტიურობა მმართველობაში.

ფედერალისტების მსგავსად, ესერებმაც გადაჭრით გაილაშქრეს არათუ პრეზიდენტის თანამდებობის, არამედ კონსტიტუციის პროექტით წარმოდგენილი აღმასრულებელი ხელისუფლების

¹⁹ "სახალხო საქმე", 1920 წ. 30 ოქტომბერი

²⁰ სცსსა, ფ.1833, აღწ.1, საქ.861, ფურც.34.

კონსტრუქციის წინააღმდეგაც. ასე მაგალითად, რცხილაძე მთავრობის თავმჯდომარის ერთი წლის ვადით არჩევას "დროებით მონარქიზმად" მიიჩნევდა.²¹

ესერთა აზრით, მთავრობის თავმჯდომარეს ქონდა "ყველა ის ატრიბუტები, რომლებიც კონსტიტუციურ მონარქიებში ახასიათებენ მონარქს".²² ლ. შენგელაია დამფუძნებელი კრების ტრიბუნლიდან აღნიშნავდა: ამ „კონსტიტუციის ნამდვილი თვითმპყრობელია მთავრობა. მართალია, პრეზიდენტი უარყოფილია, მაგრამ მთელი ძალაუფლება ფაქტიურად და იურიდიულად მთავრობის ხელშია... ჩვენ კი წინააღმდეგნი ვართ პრეზიდენტისა და აგრეთვე მთავრობისათვის ამდენი უფლებების მიცემისა".²³

აღსანიშნავია, რომ ესერების მიერ დამფუძნებელი კრებისთვის წარდგენილ მათ მიერ შემუშავებულ კონსტიტუციის პროექტში აღმასრულებელი ხელისუფლების დაახლოებით იგივე მოდელი იყო წარდგენილი, რაც 1921 წლის კონსტიტუციაში, ოღონდ შემცირებული უფლებებით და საპარლამენტო კონტროლის გაძლიერებით.²⁴

²¹ იქვე, ფურც.287

²² "შრომა", 1920 წ. 12 იანვარი.

²³ "საქართველოს რესპუბლიკა", 1920 წ. 10 დეკემბერი.

²⁴ ესერთა კონსტიტუციის პროექტის თანახმად, სახალხო საბჭო (საკანონმდებლო ორგანო) ერთი წლის ვადით ირჩევდა მთავრობის თავმჯდომარეს (მუხლი 48), იკრძალებოდა ერთი და იგივე პირის ზედიზედ არჩევა მთავრობის თავმჯდომარედ (მუხლი 53), მთავრობის დანარჩენ წევრებს იწვევდა მთავრობის თავმჯდომარე (მუხლი 49). მთავრობის თავმჯდომარე იღვწოდა კანონთა აღსრულებისათვის, მაგრამ უფლება არ ეძლეოდა კანონის მოქმედება შეეჩერებინა, ან მისი შესრულება დაეზრკოლებინა (მუხლი 51). მთავრობას შეეძლო სახალხო საბჭოს პრეზიდენტთან შეთანხმებით, "მოულოდნელ შემთხვევაში" გამოეყვანა შეიარაღებული ძალა 5 ათას კაცამდე, არა უმეტეს 14 დღისა. ამ ვადის გახანგრძლივებისთვის საჭირო იყო სახალხო საბჭოს ნებართვა (მუხლი 46). მთავრობა სახალხო საბჭოს კონტროლქვეშ იმყოფებოდა, რომლისთვისაც "ყოველ მოთხოვნაზე, ხოლო ჩვეულებრივ ყოველ სამ თვეში" უნდა წარედგინა მოხსენება რესპუბლიკის საშინაო და საგარეო მდგომარეობის შესახებ (მუხლი 45), აგრეთვე ყოველწლიური ბიუჯეტი (მუხლი 47). სახალხო

კონსტიტუციის პროექტს აკრიტიკებდნენ საქართველოში მოქმედი ბოლშევიკებიც. საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის კონსტიტუციის ბოლშევიკური ხედვის ნიმუშია ფ. მახარაძის წიგნი "მენშევიკური პარტიის დიქტატურა საქართველოში". მახარაძის სიტყვებით, "მენშევიკური კონსტიტუციის პროექტი _ ეს, მცირედი, უმნიშვნელო ცვლილებებით, უბრალო ასლია ამა თუ იმ ბურჟუაზიულ ან დემოკრატიულ კონსტიტუციიდან". ერთადერთი განსხვავება დანარჩენი ბურჟუაზიული კონსტიტუციებიდან, ფ. მახარაძის აზრით, ის იყო, რომ "მენშევიკური" კონსტიტუციით "წინდახედული არ არის პრეზიდენტობა". თუმცა, მისი თქმით, ეს განსხვავება ქრება, რადგანაც "პრეზიდენტის მოვალეობანი გადადიან მთავრობის მეთაურსა ან თავმჯდომარეზე".²⁵

სოციალ_დემოკრატები ცდილობდნენ ეს კრიტიკა შეენელებინათ და ამტკიცებდნენ, რომ მთავრობის თავმჯდომარეს არანაირი განსაკუთრებული უფლებები არ ქონდა მიცემული. საკონსტიტუციო კომისია თითქოს ბოდიშობდა და დაწვრილებით განმარტავდა: "ამ მუხლის სწორი ანალიზი დაგვანახებს, რომ მთავრობის თავმჯდომარის და მთავრობის დანარჩენ წევრების ხელისუფლება თითქმის არაფრით არ განსხვავდება ერთმანეთისაგან", უბრალოდ "მთავრობის თავმჯდომარის განკარგულებანი... სავალდებულოა ყველა სახელმწიფოში მომქმედ დაწესებულებისათვის". გარდა ამისა, "თავმჯდომარეს შეუძლიან მხოლოდ სხვა სახელმწიფოსთან მოლაპარაკების გამართვა. ეს არის ის ერთად-ერთი რეალური უფლება, რომელსაც პროექტი ანიჭებს მთავრობის თავმჯდომარეს".²⁶

საბჭოს მოთხოვნისთანავე როგორც მთავრობა მთლიანად, ისე თითოეული მინისტრი უნდა გადამდგარიყო (მუხლი 56).

²⁵ ფ. მახარაძე. მენშევიკური პარტიის დიქტატურა საქართველოში. თბ., 1921, გვ.37

²⁶ სცსსა, ფ.1833, აღწ.1, საქ.182, ფურც.14.

სოციალ-დემოკრატიული ფრაქციის წარმომადგენლები ამავე დროს აღნიშნავენ ძლიერი აღმასრულებელი ხელისუფლების საჭიროებას. მაგალითად, ვ. თევზაია მიუთითებდა: "ჩვენ გადაჭრით წინააღმდეგი ვართ პრეზიდენტისა და პრეზიდენტობის სისტემისა და ეს აღბეჭდილია ჩვენს კონსტიტუციაში. ჩვენ მხოლოდ გვსურს, რომ მთავრობის ადგილი არ იყოს ცარიელი და ამიტომ მთავრობის თავმჯდომარეს ვანიჭებთ იმ უფლებებს, რომელიც ამ სიცარიელიდან უზრუნველყოფს სახელმწიფოს".

რ. არსენიძე მიუთითებდა, რომ დემოკრატიის პრინციპი გულისხმობს კოლეგიალურობას და მიუღებელია პრეზიდენტის თანამდებობის არსებობა, "როცა კერძო პირი წარმოადგენს დამოუკიდებელ ინსტიტუტს", ამ დროს "შესაძლებელია მთელი რიგი შეცდომებისა და მეტადრე გამოჩენა პირადი თავისებურებისა, ვინემ მაშინ როდესაც ეს პიროვნება მოქმედებს კოლეგიაში".²⁷

სოციალ-დემოკრატების უმრავლესობას აღნიშნული პრობლემის მისაღებ გადაწყვეტილებად ესახებოდათ კონსტიტუციაში წარმოდგენილი კომბინაცია: "მთავრობის თავმჯდომარე უნდა იყოს ერთის მხრივ აღჭურვილი სახელმწიფო წარმომადგენლობის უფლებით, ე.ი. ჰქონდეს ნორმალური ფუნქციები პრეზიდენტისა და ამავე დროს უნდა დარჩეს წევრი კოლეგიისა, რომელსაც წარმოადგენს მთავრობა და როგორც ამ კოლეგიის წევრი, იზიარებდეს ზოგად შეხედულებას, რომელიც გამოხატული იქნება მთავრობის კოლეგიის და პარლამენტის უმრავლესობისა, საიდანაც ეს მთავრობა წარმოდგება".²⁸

თუმცა, სოციალ-დემოკრატიულ ფრაქციაში იყვნენ ისეთებიც, რომლებიც არ იზიარებდნენ თავიანთი ამხანაგების თვალსაზრისს და მისი ამკარა კრიტიკისგანაც არ იკავებდნენ თავს. აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით, დამფუძნებელი კრების 1921 წლის 28

²⁷ სცსსა, ფ.1833, აღწ.1, საქ.859, ფურც.297.

²⁸ სცსსა, ფ.1833, აღწ.1, საქ.859, ფურც.297

იანვრის სხდომაზე ს. ჯაფარიძემ ფაქტობრივად გაილაშქრა სოციალ-დემოკრატიული პარტიის დადგენილების წინააღმდეგ, რითაც ვეშაპელისა და გვაზავას (ეროვნულ-დემოკრატიული ფრაქციის წევრების) ირონიული შენიშვნები დაიმსახურა. ს. ჯაფარიძე არსებითად აკრიტიკებდა ნ. ჟორდანიას მიერ შემოთავაზებულ მოდელს და აღნიშნავდა: "ჩვენ რომ თავმჯდომარე ერთი წლით ავირჩიოთ, ის პასუხისმგებელი არ იქნება პოლიტიკურად, ვინაიდან ის იტყვის _ მე თქვენი არა ვიცი რა, მე ერთი წლით ვარ არჩეული, ჩემ მოვალეობას შევასრულებ, მოგწონთ თუ არ მოგწონთ ეს თქვენი საქმეა, მე კი ვადამდე ვერ გადამაყენებო".²⁹

კარლ კაუცკი „დემოკრატიულობით გატაცების“ წინააღმდეგ

დამფუძნებელი კრების მიერ კონსტიტუციის პროექტის განხილვის პერიოდში საქართველოს ეწვია II ინტერნაციონალის დელეგაცია, მოგვიანებით ჩამოვიდა კარლ კაუცკიც. სოციალ-დემოკრატიის აღიარებულ ლიდერს სთხოვეს მოსაზრებების გამოთქმა საქართველოს კონსტიტუციის პროექტთან დაკავშირებით. კარლ კაუცკიმ თხოვნა შეასრულა და სოციალ-დემოკრატიული პარტიის ცენტრალური კომიტეტის 1920 წლის 29 დეკემბრის სხდომაზე სპეციალურად სიტყვით გამოვიდა ამ საკითხზე.

საპატიო სტუმარმა, შესაძლოა, ბევრი დამსწრისთვის მოულოდნელად, ყურადღება გაამახვილა და დაიწუნა კონსტიტუციის პროექტის ის მუხლები, რაც მის შემოქმედთ განსაკუთრებით დემოკრატიულად მიაჩნდათ. კ. კაუცკის სიტყვებით, გაუგებარი იყო, თუ რატომ არ შეიძლებოდა მეორე ვადით პარლამენტის თავმჯდომარის არჩევა: "თქვენი კონსტიტუციის პროექტი ჩემზე კარგ შთაბეჭდილებას ახდენს, თუმცა კონსტიტუციაში არის ზოგიერთი ისეთი მუხლი, რომელიც ჩემი შეხედულებით

²⁹ იქვე, ფურც.145.

შესწორებას მოითხოვს. ავიღოთ პარლამენტის თავმჯდომარე, რომელიც არ შეიძლება არჩეულ იქნეს მეორე წელშიც. თავმჯდომარე, თუ ის სარგებლობს პარლამენტის ნდობით, თუ ის მტკიცედ დგას თავის სიმაღლეზე, რათ არ უნდა იყოს მეორეჯერ ან მესამეჯერ არჩეული? გამოდის, რომ ის მიუხედავად იმისა, ვარგა თუ არა, მეორე წელიწადში ვერ იქნება არჩეული? თქვენ კარგად იცით, რა ძნელია კარგი თავმჯდომარის მოძებნა, რა საჭიროა ასეთი დადგენილებით წინასწარ შეიკრათ ხელი?".³⁰ კარლ კაუცკიმ ეს "დემოკრატიულ უფლებათა შეზღუდვად" ჩათვალა და აღნიშნა, რომ "უკეთესი იქნებოდა, რომ ეს მუხლი სულაც არ ყოფილიყო კონსტიტუციაში".³¹

კაუცკიმ იგივე შენიშვნა გამოთქვა მთავრობის თავმჯდომარის შესახებაც, რომლის არჩევაც, პროექტის მიხედვით, შეიძლებოდა არ-ჩეული ყოფილიყო ზედიზედ ორი ვადით, ანუ მხოლოდ ორი წლით. "ჩემთვის ეს პირდაპირ გაუგებარია, _ აღნიშნა მან, _ თქვენ ალბათ სახეში გქონდათ მონარქიული საფრთხე, მარა ეს თქვენ სინამდვილეში ხომ ყოვლად წარმოუდგენელია. სრულებით არ მესმის, რათ უნდა გადაისროლოთ არქივში მთავრობის ისეთი თავმჯდომარე, რომელიც გამოიჩენს საქმის უნარსა და დიდ გამჭრიახობას".³² მან გააფრთხილა საქართველოს სოციალ-დემოკრატიის ლიდერები, რომ "მთავრობის თავმჯდომარის ცვლა" მაშინაც კი, როცა ამას საჭიროება არ მოითხოვს, სახიფათოა და "საზოგადოდ შესაფერ მთავრობის თავმჯდომარის გამონახვა ასე ადვილი არაა".

კარლ კაუცკის სიტყვით, განსაზღვრული ვადით შეიძლებოდა აერჩიათ პრეზიდენტი, რომელსაც "მარტო სახელმწიფოს წარმომადგენლობა ეკისრება". უხერხულობის თავიდან ასაცილებლად

³⁰ სცსსა, ფ.1825, აღწ.1, საქ.129, ფურც.137.

³¹ იქვე

³² იქვე

დამსწრეთ მან ურჩია უარი ეთქვათ კონსტიტუციის პროექტით გათვალისწინებულ შეთავსებაზე და მთავრობის თავმჯდომარეობა და სახელმწიფოს წარმომადგენლობა ერთი და იმავე პირისთვის არ დაეკისრებინათ. "ამ შემთხვევაში თქვენ არ იქნებით იძულებული მთავრობის თავმჯდომარე ვადით აირჩიოთ", – აღნიშნავდა კ. კაუცკი³³ ფაქტობრივად, II ინტერნაციონალის აღიარებული ლიდერი ქართველ სოციალ-დემოკრატებს პრეზიდენტის თანამდებობის შემოღებას ურჩევდა.

კონსტიტუციის პროექტთან დაკავშირებით კ. კაუცკის მიერ გამოთქმული შენიშვნები განიხილეს სოციალ-დემოკრატიული პარტიის კონფერენციაზე (1921 წ. 19-20 იანვარი). კონსტიტუციის შესახებ მოხსენებით გამოვიდა რ. არსენიძე, რომელიც, არსებითად, კ. კაუცკის მიერ გამოთქმული შენიშვნების განხილვით შემოიფარგლა. მან გაიზიარა კაუცკის შენიშვნა, რომ საჭირო არ იყო ყოველწლიურად პარლამენტის ახალი თავმჯდომარის არჩევა, მაგრამ არ დაეთანხმა ანალოგიურ მოსაზრებას მთავრობის თავმჯდომარის შესახებ. მისი სიტყვით, თუ ყოველწლიურად არ იქნებოდა არჩეული მთავრობის თავმჯდომარე, მაშინ შესაძლებელი გახდებოდა პიროვნების კულტის ჩამოყალიბება. რ. არსენიძის აზრით, "დემოკრატამ უნდა წარმოშვას კოლექტიური ხელმძღვანელი; წინააღმდეგ შემთხვევაში დემოკრატია სუსტია". მან საჭიროდ მიიჩნია მთავრობის თავმჯდომარის რაც შეიძლება მოკლე ვადით არჩევა.³⁴

კ. კაუცკის შენიშვნების ნაწილი გათვალისწინებული იქნა კონსტიტუციის საბოლოო ტექსტის შემუშავებისას. მაგრამ ერთ-ერთი უმთავრესი შენიშვნა მთავრობის თავმჯდომარის და სახელმწიფოს წარმომადგენლობის ფუნქციების გამიჯვნის მიზანშეწონილობისა და მთავრობის თავმჯდომარის გარკვეული ვადით არჩევის

³³ სცსსა, ფ.1825, აღწ.1, საქ.129, ფურც.138.

³⁴ "ერთობა", 1921 წ. 30 იანვარი.

დაუშვებლობის შესახებ არ იქნა მიღებული. ამ საკითხში სოციალ-დემოკრატიული პარტიის ხელმძღვანელობა და პირადად ნოე ჟორდანია თავის თვალსაზრისზე დარჩნენ.

დასკვნა

ზემოთ ნათქვამი რომ შევაჯამოთ, განხილვის მთავარ თემას წარმოადგენდა საკითხი იმის შესახებ, თუ რა მიმართება შეიძლება იყოს მთავრობის თავმჯდომარის უფლებამოსილებას და პრეზიდენტი და პრეზიდენტის ინსტიტუტს შორის. გამოიკვეთა რამდენიმე თვალსაზრისი:

- მთავრობის თავმჯდომარის გაიგივება პრეზიდენტთან (ლ.ნათაძე);

- მთავრობის თავმჯდომარის პირდაპირ არჩევა ხალხის მიერ (გ.გვაზავა);

- მთავრობის თავმჯდომარესთვის პრეზიდენტის გარკვეული ფუნქციების შეთავსება. ამ ვარიანტის აქტიურ მომხრედ გამოდიოდა ნოე ჟორდანია და სწორედ ეს მოდელი დაედო საფუძვლად საქართველოს 1921 წლის კონსტიტუციას.

1921 წლის კონსტიტუციის თანახმად, საქართველოს სახელმწიფოს ცენტრალური ხელისუფლება შემდეგნაირად იყო ჩამოყალიბებული: საყოველთაო საარჩევნო უფლების საფუძველზე პროპორციული საარჩევნო სისტემით პარლამენტი სამი წლით უნდა არჩეულიყო. პრეზიდენტის ინსტიტუტი, როგორც "დემოკრატიისთვის შეუფერებელი" ცალკე არ იყო გამოყოფილი, მაგრამ შესაძლო საპარლამენტო კრიზისების და პარლამენტის სესიებს შორის პერიოდში მმართველობის სტაბილურობის უზრუნველსაყოფად პარლამენტი ერთი წლით ირჩევდა მთავრობის თავმჯდომარეს, რომელსაც პრეზიდენტის გარკვეული უფლებები ქონდა მინიჭებული. თავმჯდომარის არჩევა ზედიზედ მხოლოდ ორი ვადით შეიძლებოდა, ესეც "მაქსიმალური დემოკრატიის" უზრუნველსაყოფად.

საქართველომ ვერ მოასწრო 1921 წლის კონსტიტუციის მიხედვით ცხოვრება, მაგრამ გასათვალისწინებელია ისიც, რომ 1921 წლის კონსტიტუციის შემუშავების დროს მნიშვნელოვანწილად ეყრდნობოდნენ იმდროინდელი საქართველოს სახელმწიფოებრივი ცხოვრების პრაქტიკას. ის ინსტიტუტები და პოლიტიკური ცხოვრების წესები, ადამიანის უფლებები, მოკლედ თითქმის ყველაფერი, რასაც ამკვიდრებდა 1921 წლის კონსტიტუცია ფაქტობრივად არსებობდა და მოქმედებდა საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკაში. ცენტრალური ხელისუფლების ორგანიზების კონსტიტუციაში ჩადებული მოდელი გათვლილი იყო იმდროინდელ პოლიტიკურ კონიენქტურასა და ვითარებაზე. ბოლშევიკური ოკუპაცია რომ არა, საქართველო შეძლებდა 1921 წლის კონსტიტუციით ცხოვრებას და მასში ცვლილებების შეტანასაც.

დანართი

მთავრობის თავმჯდომარის უფლებამოსილება საქართველოს 1921 წლის კონსტიტუციის პროექტისა და საბოლოო ტექსტის მიხედვით

კონსტიტუციის პროექტი	1921 წლის კონსტიტუცია
<p>მუხლი 75</p> <p>მთავრობას ჰყავს თავმჯდომარე, რომელიც იმავე დროს არის რესპუბლიკის უმაღლესი წარმომადგენელი</p>	<p>მუხლი 67</p> <p>მთავრობას ჰყავს თავმჯდომარე, რომელსაც ირჩევს პარლამენტი ერთი წლის ვადით. ერთი და იგივე პირი შეიძლება არჩეულ იქნეს ზედიზედ მხოლოდ ორჯერ</p>
<p>მუხლი 76</p> <p>მთავრობის დანარჩენ წევრებს - მინისტრებს, იწვევს მთავრობის თავმჯდომარე რესპუბლიკის იმ მოქალაქეთაგან, რომელთაც პარლამენტის არჩევნებში</p>	<p>მუხლი 68</p> <p>მთავრობის დანარჩენ წევრებს - მინისტრებს იწვევს მთავრობის თავმჯდომარე რესპუბლიკის იმ მოქალაქეთაგან, რომელთაც პარლამენტის არჩევნებში</p>

მონაწილეობის უფლება აქვთ	მონაწილეობის უფლება აქვთ.
<p>მუხლი 77</p> <p>მთავრობის თავმჯდომარეს ირჩევს პარლამენტი</p>	
	<p>მუხლი 70</p> <p>მთავრობის თავმჯდომარეს ენიჭება რესპუბლიკის უმაღლესი წარმომადგენლობა, იგი ნიშნავს ელჩებს სხვა სახელმწიფოებში და უცხოეთის ელჩები წარმოიგზავნებიან მასთან.</p> <p>განსაკუთრებულ გარემოებაში, უკეთეს მთავრობის დადგენილების გამოტანა დაბრკოლებულია თავმჯდომარეს შეუძლია გამოიწვიოს რესპუბლიკის შეიარაღებული ძალა, რაც დაუყოვნებლივ უნდა მოხსენდეს პარლამენტს</p>
<p>მუხლი 78</p> <p>თავმჯდომარე სცემს ბრძანებასა და განკარგულებას კანონთა აღსრულებისათვის, მაგრამ უფლება არა აქვს კანონის მოქმედება შეაჩეროს, ან მისი შესრულება დააბრკოლოს</p>	<p>თავმჯდომარე გამოსცემს ბრძანებასა და განკარგულებას კანონთა აღსრულებისათვის, მაგრამ უფლება არა აქვს კანონის მოქმედება შეაჩეროს, ან მისი შესრულება დააბრკოლოს.</p>
<p>მთავრობის თავმჯდომარეს უფლება აქვს თავისი განკარგულებით დანიშნოს რევიზია მმართველობის ამა თუ იმ დარგისა, ადგილის ან მოვლენისა კანონში აღნიშნული წესისამებრ</p>	<p>მთავრობის თავმჯდომარეს უფლება აქვს თავისი განკარგულებით დანიშნოს რევიზია მმართველობის ამა თუ იმ დარგისა, ადგილის ან მოვლენისა კანონში აღნიშნული წესისამებრ</p>

თავმჯდომარეს არა აქვს არავითარი განსაკუთრებული უფლება, გარდა იმისა, რაც ამ კონსტიტუციით არის მისდა მიკუთვნებული	თავმჯდომარეს არა აქვს არავითარი განსაკუთრებული უფლება, გარდა იმისა, რაც ამ კონსტიტუციით არის მისდა მიკუთვნებული
მუხლი 80 როდესაც თავმჯდომარე ავად არის ან სხვაგან იმყოფება, მის მოვალეობას ასრულებს ერთ-ერთი მინისტრი, მისივე დავალებით	მუხლი 71 მთავრობის თავმჯდომარეს ჰყავს მოადგილე, რომელიც ასრულებს მის მოვალეობას მთავრობაში

ლიტერატურის სია

საარქივო მასალები

- საქართველოს ცენტრალური სახელმწიფო საისტორიო არქივი, ფ. 1825 ანაწ.1, საქ. 129
- საქართველოს ცენტრალური სახელმწიფო საისტორიო არქივი, ფ. 1833, ანაწ.1, საქ. 181
- საქართველოს ცენტრალური სახელმწიფო საისტორიო არქივი, ფ. 1833, ანაწ.1, საქ. 182
- საქართველოს ცენტრალური სახელმწიფო საისტორიო არქივი, ფ. 1833, ანაწ.1, საქ. 859
- საქართველოს ცენტრალური სახელმწიფო საისტორიო არქივი, ფ. 1833, ანაწ.1, საქ. 861

გაზეთები

- "სახალხო საქმე", 28.X.1920
- "სახალხო საქმე", 30.X.1920
- "სახალხო საქმე", 12.XII.1920
- "საქართველოს რესპუბლიკა", 10.XII.1920 წ.
- "შრომა", 12.I.1920

წიგნები

- ფ. მახარაძე. მენშევიკური პარტიის დიქტატურა საქართველოში. თბ., 1921

Malkhaz Matsaberidze

**Definition of Authority of the Head of the Government in the 1921
Constitution of Georgia**

Abstract

The article deals with the process of definition of the authority of the head of the government and the related debates of 1920-1921, during the elaboration of the constitution of the Democratic Republic of Georgia. Through the analysis of the archival materials different positions of political parties and the Constitutional Commission of the Constituent Assembly regarding the limits of the authority of the head of the government is highlighted. The position of Noe Jordania, which entitled the head of the government with some authority of the president, was endorsed by the majority. This approach was reflected in the 1921 Constitution of Georgia.

Key words: Constituent Assembly of Georgia, 1921 Constitution of Georgia, the Head of the Government.